

Historický vývoj rodiny a manželství z pohledu sociologie

Vývoj rodinného života, podstata změn

Mgr. Martina Pokorná

tradiční – předindustriální -stavovská rodina

do období průmyslové revoluce

chápána jako společenství lidí, kteří spolu žili pod jednou střechou a podléhali jedné autoritě
dnešní význam = „domácnost“

sestávala z pokrevně příbuzných členů rodiny, poddruhů, čeledi a dalších jedinců v domě

není až tak důležitá pokrevní příbuznost jak společné stolování

vztah hospodáře k čeledi a poddruhům je do značné míry stejný, jakým je vázán ke svým pokrevním příbuzným

pro tradiční rodinu je typické, že mnohem více než moderní rodina sloužila jako ekonomická jednotka

Další význam tradiční rodiny:

system širokého pokrevního příbuzenství mezi vládnoucí vrstvou např. Habsburkové

zjištěno, že na jednu domácnost připadalo průměrně 4,73 osob

rodiny s více dětmi spíše ve vyšších vrstvách (lepší péče o děti i matky)

Prameny:

pozemkové knihy

berní ruly (úřední knihy ekonomické povahy – soupisy o pozemcích a platech)

soupisy obyvatelstva podle víry „Čí země toho víra“ 16. století – katolíci a protestanti

seznamy poddruhů

matriky

Hlavní rozdíly mezi rodinou tradiční a moderní (historická demografie)

míra porodnosti a mortality (dříve vyšší)

tzv. demografické krize

v předindustriální společnosti

masově rozšířená regulace porodnosti v moderní společnosti

Z rozdílů vyplývají další odlišnosti:

odlišné morální normy

odlišné náboženské představy (absence)

odlišný postoj k životu

výrazná změna postavení žen a postižených lidí ve společnosti

odlišné představy o určitém životním standartu

L. Stone (1977) vymezil v období

16. - 19. století tyto fáze rodiny:

Relativně malé, nukleární rodiny

tj. rodiče a děti

krátká střední délka života – nevznikaly (obvykle) trojgenerační rodiny

četné a intenzivní kontakty s celou komunitou

neexistovala větší citová blízkost mezi jednotlivými členy

sítě širších příbuzenských a sousedských svazků

rodina plnila především ekonomickou funkci (záruka přežití) sňatky z majetkových důvodů (romantická láska byla dokonce považována za nemoc)

označení „domácnost“ nebo o „celý dům“ než přímo „rodina“

domácnost je definována lokálně a nikoliv na základě pokrevního příbuzenského svazku (patřilo i služebnictvo)

„přechodná“ forma rodiny

existovala jen ve vyšších vrstvách

vyskytovala se přibližně na přelomu 17. a 18. století

nukleární rodina se vymezovala oproti celé společnosti

hlavní důraz začal být kladen na mateřskou lásku a na přirozenou, racionálně podloženou autoritu otce

„navazující“ forma rodiny

začíná se objevovat v průběhu

19. století

v mnoha aspektech přetrvává dodnes

těsně spjatá s citovým

individualismem, svobodnou volbou partnera na základě lásky, pevnými citovými vazbami

uzavřenost vůči okolí, důraz na své soukromí

J. Hajnal (1965) - dva základní historické modely rodiny

severozápadní a jihovýchodní, které se podle něj stabilizovaly někdy počátkem 16. století

dělicí hranice mezi Terstem a St. Petersburgem

tzv. „Hajnalova linie“ probíhala někde na pomezí dnešní Moravy a Slovenska

Severozápadní model - znaky:

malý počet členů rodiny (4 – 5 osob)

nižší míra pokrevního příbuzenství v rodině

relativně vysoký věk vstupu do manželství (25 - 26 let)

10% - 25% celoživotně neprovdaných žen a neženatých mužů - podmínka k uzavření sňatku - půda, na které by se mohli usadit a která by jim zajistila obživu

dědické právo: majetek dědil prvorozený syn, ale musel vyplatit matku a sourozence (kteří museli odejít z domu)

stanovila se odhadní cena celého majetku a buď jim nový vlastník dal jednorázovou sumu (to ale znamenalo prodat statek), ale mnohem častěji jim musel vyplácet závdavky (na sv. Havla a sv. Jiří)

Do tohoto modelu patřily Čechy a větší část Moravy

Jihovýchodní model - znaky

mnohočlenné rodiny - velkorodina

vysoká sňatečnost

sňatkový věk 20 - 21 let

dědické právo: přesně se neví, kdo co dědil, ale sourozenci (jen sestry se vyvdávaly jinam) zůstávali na statku

matky často přešly do pozice podruhyň

výlučnost patrilineárního principu tvoření rodiny

neolokalismus - v jihovýchodním modelu běžné (proti severozápadnímu modelu, kdy pod jednou střechou nikdy dlouhodobě nežily dva manželské páry)

Hajnalova teorie dvojího modelu byla přijata

nově byl model regionálně upraven

ukazuje se, že ne všechny znaky byly tak přísně dodržovány jak na jihovýchodě, tak na severozápadě Evropy

Moderní - dnešní rodina

domácnost tvořená párem muže a ženy a jejich dětmi

moderní pojetí rodiny – paradox - podle sociologických studií je v ČR jen 20% rodin, které odpovídají výše zmíněné představě

ostatní procenta tvoří bezdětné páry, svobodní či rozvedení s dětmi i bez nich, vdovy, vdovci, sirotci, apod.

uspořádání jednotlivých domácností - buď vícegenerační nebo naopak zde žije jen jednotlivec vícegeneračních domácností je dnes zhruba 12% (oproti středověku: 7% - 9%) a jsou tvořeny třemi i čtyřmi generacemi

vícegenerační domácnosti jsou dány demografickým uspořádáním – delší průměrný věk a převaha poptávky nad nabídkou na trhu bytů, ekonomická stránka provozu a údržby domácnosti

jednotlivec v domácnosti - výrazná změna konvencí
role rodiny se uvolňuje v souvislosti s majetkoprávními vztahy
žena během dvacátého století získala značnou samostatnost osobní, finanční a společenskou, dokonce nepovažuje za nutné udržovat vztah s mužem kvůli společné výchově dětí
radikální změny převážně od konce 1. světové války

konec 50. let 20. století – začíná trend snižování počtu dětí v rodině a růst rozvodovosti
v USA cca od osmdesátých let, se stává určitou prestiží žít stylem single
v ČR se rodina v tradičním pojetí rozpadá zhruba od sedmdesátých let 20. století, kdy došlo k definitivnímu překonání společenskému odsudku rozvodu

Nejradikálnější změny v základní charakteristice rodiny:

křesťanství – rodina – legitimní sex – ztráta monopolu (legitimní předmanželský sex, úvahy o legitimní nevěře v manželství)

nové technologie – antikoncepce – výraznější hranice mezi sexem a početím

od poloviny 70. let vysoký vzrůst nemanželských („nelegitimních“) dětí – v některých zemích až 50 % všech dětí rodí mimo manželství

výběr manželského partnera neurčují rodiče (ohled na rodinný status, majetek, společenské začlenění), ale svobodně partneri (světové války, světová hospodářská krize, komunismus – nejistota majetku)

křesťanství – transcendentní poselství pro manželství („Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj“) – oslabení a odmítání náboženství – přeměna z transcendentního významu na občanskou smlouvu – základem láska a sexuální přitažlivost – růst rozvodovosti a opakovaných manželství

prohlubující dělba práce a rozvoj speciálních institucí (odluka bydliště a pracoviště; škola – vzdělávání dětí; masmédiá – socializace; nemocnice, sociální zařízení – péče o nemocné, staré a postižené: rodina – zábava, citové bezpečí; větší vydělení z komunity

výchova dětí již není hlavní náplní života muže a ženy

dnes typická rodina s jedním dítětem, stoupá i počet dobrovolných bezdětných manželských párů (např. Německo – čtvrtina manželských párů)

práce v mnoha odvětvích více dostupná i pro ženy – od konce 50. let ženy hromadně opouští domácnost a profesní kariéra se stává stejně důležitá jako pro muže – mateřství není celoživotní úděl, ale jen součást života

Přístup sociologie rodiny k danému trendu

předmět zkoumání (rodina) výrazně změněn (výrazná odlišnost v chování generací v rámci 20. století)

teorie se netýká jen modelu monogamické, neolokální a dvougenerační rodiny (do poloviny 20. století normativně závazný pro střední třídu a nejrozšířenější v rámci společnosti) dnes je třeba vzít v úvahu i varianty a odchylky (hlavně mimo střední třídu) např. nesezdaná soužití, soužití homosexuálů, registrovaná partnerství, adoptivní a pěstounské rodiny